

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ.
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
РІВНЕНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

ВИПУСК XX

Рівне 2014

ББК
83 Л 43
8

Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету: Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство. – Вип. XX / Ред. кол. О. Кирильчук та ін. – Рівне : РДГУ, 2014. – 153 с.

У збірнику вміщені статті, присвячені двохсотлітньому ювілею Тараса Шевченка. Матеріали збірника можуть бути використані науковцями, студентами, вчителями-словесниками.

Рекомендовано до друку Вченою радою
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 6 від 28.02.2014 р.)

Редакційна колегія:

доктор філологічних наук, доцент **ЗАХАРЧУК І. В.** (Рівненський державний гуманітарний університет)

доктор філологічних наук, доцент **ТОМЧУК Л. В.** (Рівненський державний гуманітарний університет)

доктор філологічних наук, професор **ПОЛЩУК Я. О.** (Київський університет ім. Б.Грінченка)

доктор філологічних наук, професор **ГНАТЮК М. І.** (Львівський національний університет ім. І.Франка)

доктор філологічних наук, професор **ГУЛЯК А. Б.** (Київський національний університет ім. Т.Шевченка)

доктор філологічних наук, професор **ІВАНИШИН П. В.** (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І.Франка)

Наукові редактори:

кандидат філологічних наук **КРУПКА М. А.**

кандидат філологічних наук **КИРИЛЬЧУК О. М.**

Ольга Іванова (Дмитрук)

УДК 821.161.2-32.09:94(477)

ІДЕЇ КИРИЛО-МЕФОДІЇВСЬКОГО БРАТСТВА ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ГЕРОЯ ОПОВІДАННЯ «МОЛОДІСТЬ САВИЧА» ЮРІЯ КОСАЧА

У статті розглянуто перебіг актуалізації і трансформації національної ідентичності Миколи Савича – одного із найактивніших членів Кирило-Мефодіївського братства. З'ясовано, що результатом цього процесу став чіткий план дій, що, по суті, являв собою програму діяльності Кирило-Мефодіївського товариства.

Ключові слова: Микола Савич, Кирило-Мефодіївське братство, національна ідентичність.

The article deals with national identity of Mykola Savych – one of the most active members of Brotherhood of Saints Cyril and Methodius. The author investigates how this national identity becomes urgent and transformed. The strict plan of actions was the result of this process. Actually it was the activity program of Brotherhood of Saints Cyril and Methodius.

Key words: Mykola Savych, Brotherhood of Saints Cyril and Methodius, national identity.

Проблема національної ідентичності у творах Юрія Косача стосується героїв, що різняться не лише віком, статтю, матеріальним становищем, національною приналежністю, громадянством, а й соціальним статусом. Так, наприклад, автора однаково цікавлять аспекти національної ідентичності простих робітників і людей, що відіграли в історії своєї держави провідні ролі. Об'єктом цього дослідження визначаємо оповідання Ю. Косача «Молодість Савича», предметом – модус національної ідентичності в контексті характеротворення головного героя. Мета роботи – проаналізувати національну ідентичність героя; її якості, особливості становлення і виявлення у зв'язку з виписуванням образу персонажа.

Микола Савич – один із найактивніших членів Кирило-Мефодіївського товариства, з яким тісно співпрацював Т. Шевченко. Син багатого поміщика, що деякий час вивчав у Парижі хімію.

Герої Юрія Косача найчастіше емігранти, як і він сам. Це ж стосується і М. Савича. Сюжетний час твору охоплює перебування героя за кордоном – на навчанні у Парижі. Потім Савич знайомиться з італійською дівчиною Грацією та її друзями, що виявляються прихильниками повалення монархії династії Бурбонів і згодом стануть активними учасниками Липневої революції 27–29 липня 1830 року. Розпочинається бунт, і М. Савич несподівано стає його учасником. У сутичці гине Грація. Герой вирішує повернутися в Україну.

М. Савич у Парижі вивчає хімію і загалом захоплюється точними науками, намагаючись відповідати вимогам, які диктує епоха: «... наш вік – це вік точних, залізних конструкцій мислення...» [1, 476]. Герой переконаний, що не має потягу до мистецтва і ні в що не вірить. Однак попри увесь цей

раціоналізм у Савича виникає не пояснена туга за Батьківщиною, яка не вкладається в жодні логічні рамки. Це відчуття описано Ю. Косачем, як «голос пращурів» – прояв етнічної ідентичності, який наділено неймовірною ліричною, меланхолійною і ... з тим агресивною силою.

Таким чином, ми розуміємо, що для героя етнічна ідентичність – це те, що не вибирають самостійно, а те, що існує поза волею і бажанням. Прикметно, що це відчуття абсолютно нове для М. Савича: «/.../ розворушила в Савича думки, що їх ніколи давніше у себе не сподівався» [1, 474]. І саме воно, а не той холодний розум, який він плекав впродовж багатьох років, кардинально змінить його подальше життя, як і, власне, характер. Бо саме із зародження цієї зміни й починається знайомство читача з героєм. І все оповідання – це, по суті, розповідь світоглядну перебудову та її результат. Тож характер героя знаходиться у стадії «перереформатування».

Важливо також звернути увагу на фактори, які викликають думки про Батьківщину. Це запахи і звуки: «Раз несподівано, коли проходив поза церкву Св. Северина, вдарив його запах... Іншого разу – ішов вранці понад рікою і в тумані... закричали на баржах вантажники... І цей гострий крик вітру, і ці налиті металом голосом в мряці так настирливо були подібні до тих – удома, над Пслем, над Ромоданівським шляхом» [1, 474].

Несвідоме бере гору над свідомим. Мало того – все це відбувається раптово і має над героєм таку владу, що руйнує його звичний спосіб життя, змушуючи «блукати кілька ночей безцільно над Сеною...» [1, 475] і прислухатися до «голосу пращура». Ці відчуття описано як страшні, нещадні, приголомшуючі, нестерпні, але водночас і чудесні. Епітет «чудесний» розміщено в самому кінці речення уже після переліку епітетів із негативним забарвленням. Це може означати сум'яття почуттів і думок, небажання героя визнати ці відчуття приємними – іншими словами, прийняти те, що він ще не все про себе знає і не все у собі контролює, що його теорія має слабкі ланки і не може все пояснити. Савичеві пригадується і те, що «попри всі свої намагання ... не міг іноді позбутись якоїсь дивної, для нього самої невиясненої розпливчастості, такої притаманної людям степу і сходу» [1, 475]. Висока самосвідомість і праця над собою не викоренили характерних рис менталітету українців. А тепер абстрактні речі замінилися цілком конкретними – тугою за Батьківщиною.

Цікавим є образ мандрівки що реалізується у двох модусах:

1) бажання реального блукати степами без мети. Хаотичні прагнення («захотілось іти до них, за обрій, і, знаючи, що все одно ніколи не дійти до їх кінця...» [1, 474]) відображають суперечливу вдачу героя (чого він іще не визнає);

2) насолода від уявної подорожі і зустріч у тій мандрівці зі співвітчизниками – мешканцями степу, радість від того, що таких, як він, багато. Ю. Косач акцентує увагу на незрозумілості, не поясненості, «незнаваності» тих відчуттів, що хвилюють героя. Як виявляється, він примиряється зі своїм внутрішнім станом і називає той, у якому страшні і невідомі сили, що бушують у ньому, прекрасним. Цей вияв етнічної

ідентичності посилюється проявом колективної («ти не один...») і одразу переростає у відчуття національної totoжності «а є таких тисячі... як Божа кара...» [1, 475]. Ю. Косач залишає у підтексті значення цих рядків: можна здогадатися, що йдеться про час народного повстання.

Герою таки вдається притлумити ці відчуття: весна минає, а з нею і «ті нестерпні і самому собі тепер дивні чудернацькі бажання, неспокій, породжений мрякою і провісними вітрами...» [1, 479]. Однак процес кардинальної зміни характеру вже розпочався і продовжується під впливом інших факторів. Потужним каталізатором стає знайомство, спілкування, а згодом заручини з італійкою Грацією, а також перебування у товаристві «компатріотів – і французів», які прагнули активних дій, що змінили б суспільство. На думку героя Ю.Косача, в основі перебудови суспільства лежить ідея про федеративне об'єднання всіх слов'ян в одній державі (що й стало стержнем ідейної системи Кирило-Мефодіївського братства), яка втілюється спочатку через просвіту, а лише згодом через революційні дії. Таким чином, спочатку у діалогах з різними людьми (абатом з С. Сюльпіса, Грацією та її оточенням) виявляється притаманна М. Савичу національна ідентичність і виписується її відмінність від національної ідентичності його знайомих: не співпадає бачення способу здобуття країною незалежності. Саме в розмовах із цими революціонерами розкриваються особливості того, як М. Савич ототожнював себе із українцями. Перш за все, це відчуття, як і всі інші, до певного часу було логічно вибудоване, «зовсім впорядковане... навіть ентузіастичне» [1, 493]. Тобто емоціям тут не було місця, і тому герой так наполегливо з ними боровся. По-друге, Савичева українськість не??? позбавлена почуття меншовартості: він не зараховує себе до росіян, а впевнено каже, що українець. Цього відчуття немає навіть у такій фразі: «... коли б можна було, я просив би його [небо. – О. І.] вродити мене скоріш англійцем, ніж тим, чим я є. Я син народу, що більшу частину своєї історії перебував під ярмом. Це, хіба, честі не приносить» [1, 493]. Для героя не існує питання, з якою нацією себе ідентифікувати, адже вона визначається при народженні. І ці слова – не емоції (сором, образа чи щось подібне), а проста констатація факту: народ не ідеальний, але він його частина. По-третє, він має чітку програму визволення слов'янських народів з-під гніту. Цю систему герой озвучив братові Грації з особливим збудженням («Савич встав з ліжка й заходив по кімнаті, погладжуючи чорну чуприну. Його очі якимось дивно блищали» [1, 500]); яке передане обірваними реченнями, трьома крапками. По-четверте, навіть зовнішньо, носячи червоно-чорну краватку, Савич засвідчує свою приналежність до української нації й оголошує про це всьому світові.

Повернемося до героїні Грації, яка стимулювала збереження і розвиток відчуттів, які з'явилися в Миколи Савича навесні. Саме ця дівчина підтримала ті спочатку не зрозумілі й не бажані для героя внутрішні зрушення, що стосувалися голосу предків, а згодом сприяла їх укоріненню в душі Савича і переходу на рівень свідомості – розуміння й сприйняття «умом» тих думок. Цей процес відбувався поступово і був би, очевидно, взагалі неможливим, якби не кохання, що його відчув Савич до Грації. Під впливом цього почуття герой діє і

відчуває всупереч раніше обраній життєвій позиції: слідкує за італійкою («Савич (дивуючись сам собі) стежив за нею кілька днів» [1, 480]); не спростовував деякі її теорії, хоча розумів їх необґрунтованість («...без сумніву, Савич, якщо хотів би, міг би без великого зусилля розбити всі її наївні інколи теорійки, міг доказати, що всі її висновки з фантастичних медитацій – це просто нісенітниця...» [1, 489], «Але Савич при цій італійці блід, гас і мовкнув» [1, 490]); частково переймає настрої Грації («Пасія починала опановувати й його» [1, 491]). Усе вищесказане підтверджує думку, що зміни в характері відбувалися поза волею Савича і всупереч його свідомому вибору («...починав відчувати, що хворіє на якусь незбагненну недугу» [1, 491]). Порівняння стану героя з хворобою дуже показове: це демонструє нам те, що Микола Савич не вважає ці емоції своїми, а сприймає їх як шкідливі, такі, яких треба позбутись, тому «Савич ще боровся» [1, 491]. Однак цю боротьбу припиняє Грація. Рішення одружитися не приносить спокою, а навпаки, сприяє продовженню невластивих Савичеві вчинків: перестає займатися наукою, вночі безцільно блукає містом, грає в карти і, нарешті, провокує дуель (як відповідь на закид Грації, що він не зміг би «поєдинкуватись»). Реакція на подальший крок італійки (розрив заручин) більш ніж дивна: жодного спогаду про неї, про втрату кохання тощо. Натомість – ледь не миттєве просвітлення: блискавичний розвиток думки і несподіваний висновок: революцію в Росії зробити не так уже й важко. Така думка приносить полегшення: «Думка билась у голові стільки часу, од весни. Мов птаха у кліті... Був як просвітлений...» [1, 504].

Далі йде ліричний відступ, у якому пафосно оспівується мрія (і, по суті, програма) Кирило-Мефодіївського товариства про єднання всіх слов'ян в одній державі, в якій Україні належатиме провідне місце, адже саме з неї розпочнеться боротьба за визволення від царизму: «...бо голос України не затих. І встане Україна зо своєї могили й знов озветься до всіх братів своїх слов'ян, і почують крик її...» [1, 504]. Та й ще зовсім недавно, коли ця думка не мала чітких обрисів, герой порівнює місію, яку йому пропонують здійснити друзі, з місією святих Кирила та Мефодія: [Брат Грації:] «Хто ж, як не ти, що живеш із нами так близько, має стати великим сівачем?» – [Савич:] «Як Кирило й Мефодій...» [1, 499]. Після цього кульмінаційного моменту Савич починає діяти – долучається до групи протестувальників, навіть не згадуючи про Грацію. Проте роль цієї дівчини в його житті ще не завершена. Попереду – останній, вирішальний поштовх. Таким чином, загибель італійки від рук кірасирів спонукає М. Савича 27 липня 1830 року залишити Париж і виїхати в Україну. Цим кроком герой остаточно вивів свою національну ідентичність на активний рівень і заявив про свої подальші плани.

Тож історія кохання Грації та М. Савича не була самодостатньою. Це почуття слугувало засобом стимулювання героєвих емоцій і думок та було потрібне для того, щоб він урешті прийняв необхідне рішення. Зміни, які ми розглянули, залежали від . потужності впливу Грації, який зростав поступово:

Грація

1. Перше враження (зовнішність, початкове спілкування).
2. Висловлення життєвої позиції.
3. Загибель.

Савич

1. Зміни, не пов'язані з національною ідентичністю (зміна звичок).
2. Кардинальні вчинки, пов'язані з життям і смертю (дуель).
3. Радикальний вчинок, що міняє остаточно все життя.

Зауважмо, що прийняття останнього, найбільш важливого рішення, не описується Ю. Косачем. Очевидно, все відбувалося дуже швидко.

Отже, проведене дослідження дає можливість зробити такі висновки:

1. Оповідання представляє формування свідомого рішення героя готувати ґрунт для політичної боротьби в Україні. Це рішення сприяло швидкій появі чіткого плану дій, що, по суті, являв собою програму діяльності Кирило-Мефодіївського братства, до складу якого пізніше увійшов Микола Савич.
2. Актуалізація національної ідентичності і переведення її на рівень реалізації відбувається поза волею головного героя: по-перше, через активізацію родової пам'яті (звуки, запахи, інші відчуття тощо); по-друге, через вплив героїні Грації, почуття до якої відіграє допоміжну роль, викликаючи в М. Савича емоції, думки, на основі яких згодом вибудувалася остаточно теорія.

Джерела:

1. Косач Ю. Молодість Савича / Юрій Косач // Косач Ю. Історичні твори : У 3 кн. ; упорядкув. Р. Радишевського. – К. : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2010. – С. 473-510.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. *Рецептивні моделі творчості Тараса Шевченка*

Захарчук Ірина. Шевченкіана Марієтти Шагінян.....	7
Крупка Мирослава. Проза Тараса Шевченка в системі критичних інтерпретацій.....	15
Кир'янчук Богдан. Герменевтичні підходи Івана Франка в дослідженні творчості Тараса Шевченка.....	21
Хомеча Наталія. «...А слава – заповідь моя»: Тарас Шевченко у рецепції письменників перших та останніх десятиліть ХХ століття.....	29

РОЗДІЛ II. *Питання поетики творів Тараса Шевченка*

Поліщук Ярослав. Іронія і пафос: останні поезії Тараса Шевченка.....	48
Тхорук Раїса. Пророча риторика Шевченкового послання «І мертвим, і живим...».....	57
Хмель Віра. Семантичний код «відьми» в однойменній поемі Шевченка.....	67
Кирильчук Олександр. «Сон» («У всякого своя доля») Тараса Шевченка у проекції постколоніального прочитання.....	73
Антипчук Надія. Пророцтво у творчості Тараса Шевченка.....	81

РОЗДІЛ III. *Довкола Тараса Шевченка: стратегії літературної традиції*

Бестюк Ірина. Міф і антиміф російсько-народної гармошки в українській літературі періоду національного відродження: від «Капитанши» (1855) Тараса Шевченка до «Гармонії» (1933) Григорія Косинки.....	87
Криловець Наталія. Образ України в творчості Тараса Шевченка та поезії шістдесятників.....	97
Іванова (Дмитрук) Ольга. Ідеї Кирило-Мефодіївського братства як основа національної ідентичності героя оповідання «Молодість Савича» Юрія Косача.....	106
Кир'янчук Ігор. Контекст духовності у творчості Тараса Шевченка та Михайла Ореста.....	111
Миронюк Інна. Світ віруючої людини в поетичній творчості Тараса Шевченка та Богдана Бойчука.....	117
Усач Наталія. Образ жінки-матері в поемі Тараса Шевченка «Марія» та однойменній повісті Уласа Самчука.....	126

РОЗДІЛ IV. *Дидактичні парадигми творчості Тараса Шевченка*

Романишина Наталія. Методика вивчення епічних літературних творів із жанровою структурою фольклорних (на прикладі переказів Олени Пчілки про Тараса Шевченка).....	132
Полюхович Любов. Аксіологічне наповнення методичної спадщини Бориса Степанишина.....	139
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	151

Наукове видання

*Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету*

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ.
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО**

Випуск XX

Упорядкування
та наукове редагування
*Олександр КИРИЛЬЧУК
Мирослава КРУПКА*

Комп'ютерна верстка та макет
Микола ВОЙТОВИЧ

Відповідальний за випуск
Олександр КИРИЛЬЧУК

Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету: Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство. – Вип. XX / Ред. кол. О. Кирильчук та ін. – Рівне : РДГУ, 2014. – 153 с.

**ББК 83
Л 43
8**

Підписано до друку 11.03.2014 р.
Формат 60x84. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman Cyr.
Умови, друк. арк. 8,7. Наклад 300 прим. Зам. № 23.

Видавничі роботи:
кафедра української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету
33001, м. Рівне, вул. Остафова, 37, каб. 407.

Друкарські роботи:
СПД Войтович М.А.
33001, Рівне, вул. Петра Могили, 28
тел (0362) 63-18-56
Свідоцтво про держреєстрацію:
Серія ВОО № 824666 від 17.07.2003 р.